

УДК 301.354

Новакова О. В.,  
м. Луганськ**ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ УКРАЇНСЬКОГО ТРАНЗИТУ**

*Проаналізовано проблематику зовнішньополітичної інтеграції української держави. Визначено специфіку зовнішньополітичних впливів на процеси суспільно-політичного реформування.*

**Ключові слова:** *євроінтеграція, політичне реформування, зовнішньополітичні стратегії, політичний транзит.*

Сьогодні характер і специфіка політичних відносин України та Євросоюзу визначаються підготовкою обох сторін до підписання в листопаді 2013 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС — визначального кроку на шляху української інтеграції до європейської спільноти. Підписання Угоди може стати стартом глибинних і давно очікуваних реформ в Україні, мета яких — запровадження європейських демократичних норм і стандартів у всіх сферах суспільного життя, зміна нинішньої політичної практики, природи і способу дій влади, стану врядування в напрямі твердження принципів правової, демократичної, соціальної держави, як це записано в Конституції України.

Серед наукових досліджень у сфері впливу процесів всередині ЄС на реалізацію державної політики України доцільно згадати праці таких учених: А. Гальчинського, О. Ковальової, Г. Немирі, Г. Яворської, О. Дергачова, С. Максименка. У працях вказаних та інших дослідників започатковано та зроблено аналіз основних проблем реалізації курсу на європейську інтеграцію України та різноманітних чинників, що на нього впливають, у тому числі й зовнішніх.

Європейська інтеграція (від лат. *integratio* — з'єднання), яка розроблена і здійснюється дотепер, є процесом виробничої, політичної, правової, економічної інтеграції держав, які цілком або частково перебувають у Європі.

На думку експертів Україна продемонструвала певні практичні дії, що наближають її до ЄС. Зокрема, у 2010 році перспектива вступу до ЄС закріплена Законом «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», у 2011 р. — Україна приєдналася до Договору про заснування Енергетичного співтовариства; впродовж цього часу Парламент ухвалив ряд законів, зокрема у сфері інформації, юстиції, боротьби з корупцією тощо. Ухвалено новий Кримінальний процесуальний кодекс.

Спільно з ЄС ухвалено ряд нових програм співробітництва (бюджетної підтримки, управління кордонами, адміністративної реформи, реформи системи юстиції та ін.). Триває реалізація раніше узгоджених планів — Порядку денного асоціації Україна — ЄС, Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а також — Національного плану виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України [1].

Попри ряд важливих кроків України у євроінтеграційному напрямі, ситуація у відносинах Києва і Брюсселя залишається складною. Низка внутрішніх проблем України гальмує просування до ЄС і створює ситуацію невизначеності стосовно підписання Угоди про асоціацію. На цей час пакет вимог ЄС виконується досить повільно.

Як відомо «Список Фюле» для України включає такі пункти:

Виборче законодавство, практика виборів та баланс висвітлення у ЗМІ.

Вибіркове судочинство, виконання рішень Європейського суду з прав людини та умови утримання під вартою.

Кримінальний процесуальний кодекс, запобігання тортурам, адвокатське самоврядування.

Судова реформа та реформа прокуратури.

Реформа органів внутрішніх справ.

Конституційна реформа.

Підготовка до зони вільної торгівлі з ЄС.

Боротьба з корупцією.

Реформа управління публічними фінансами.

Розширення повноважень Рахункової палати.

Покращення бізнесового та інвестиційного клімату.

За результатами громадського моніторингу станом на червень 2013 року в жодній з 11 визначених сфер не було досягнуто відчутного прогресу, натомість:

- певний прогрес спостерігається в чотирьох сферах: виборче судочинство; Кримінальний процесуальний кодекс; боротьба з корупцією; розширення повноважень Рахункової палати;

- мінімальний — у п'яти: судова реформа та реформа прокуратури; конституційна реформа; підготовка до зони вільної торгівлі з ЄС; реформа управління публічними фінансами; покращення бізнесового та інвестиційного клімату;

- жодного прогресу — у двох: виборче законодавство; реформа органів внутрішніх справ (Моніторинг здійснює консорціум незалежних експертів у рамках проекту Міжнародного фонду «Відродження») [2].

Реалізація завдань євроінтеграції ще не завершена. Це зумовлюється:

а) намаганнями влади виконати певні зобов'язання у спосіб, що формально відповідає вимогам ЄС, проте за своїм змістом не сприяє впровадженню європейських цінностей; б) недостатньою узгодженістю, суперечливістю,

браком координації дій влади у євроінтеграційному напрямі; в) конфліктним, деструктивним характером відносин між владою та опозицією [3].

Важливою проблемою залишається велика різниця в рівнях соціально-економічного розвитку України та держав Євросоюзу. Це особливо помітно при порівнянні розміру середньої заробітної плати, що можна побачити у таблиці [4].

Середня заробітна плата у країнах світу у 2013 році

Країни світу	Середньомісячна заробітна плата (\$ США)
Норвегія	5 550
США	4 300
Німеччина	4 000
Японія	3 900
Греція	2 400
Південна Корея	2 200
Чехія	1 300
Естонія	1 150
Болгарія	1 000
Росія	900
Казахстан	640
Азербайджан	510
Грузія	420
Україна	390
Білорусь	320
Киргизстан	230
Таджикистан	120

Аналіз офіційних економічних показників та експертних матеріалів Національного інституту стратегічних досліджень дає змогу виокремити низку основних проблем [5].

По-перше, в Україні немає єдиної загальнонаціональної стратегії реалізації пріоритетних завдань міжнародної економічної інтеграції, яка спиралася б на консолідоване розуміння економічних відносин (мети, курсу, цінностей економічної інтеграції) та поєднувалась із суспільним розумінням економічної доцільності обраного курсу. Поширення політичних спекуляцій, що спираються не на обґрунтовані економічні розрахунки, а на суб'єктивне ставлення до окремих складових зовнішнього вектора економіки, вносить істотну дезорієнтацію в лави головних партнерів України з економічного співробітництва та стримує його розвиток у взаємовигідному руслі.

По-друге, найбільшою вадою розвитку інтеграційних трансформацій України є низька ефективність національної економіки, що зумовлено браком дієвих реформаційних заходів із модернізації та адаптації до

сучасних критеріїв і перспектив міжнародного поділу праці, а також розбудови підприємницької ініціативи.

Вихід України зі складної соціально-економічної ситуації можливий за умов модернізації всього народногосподарського комплексу країни. При цьому слід звернути особливу увагу на те, що нова зовнішньоекономічна стратегія має будуватися на послідовному й поетапному освоєнні зовнішньоекономічного простору, бо стан кредитно-фінансових і матеріальних ресурсів України в найближчій перспективі не дає можливості для одночасної експансії в усіх напрямках [6].

По-третє, є проблеми з науково-технологічною й інвестиційною активністю вітчизняних підприємств. Власне, можемо говорити про певну неконкурентоспроможність України із залучення світових інвестиційних ресурсів (інформацію про іноземні інвестиції наведено нижче).

По-четверте, Україна значно відстає у втіленні стратегічних ініціатив з економічної інтеграції, у створенні спільних науково-технічних просторів з провідними державами світу, а також у розвитку вітчизняних науково-технічних парків.

По-п'яте, недостатнє використання прагматичного підходу в економічних відносинах з окремими партнерами, зокрема, ускладнення економічних стосунків із Російською Федерацією.

Із метою забезпечення ефективної зовнішньоекономічної стратегії України потрібно здійснити внутрішні реформи, орієнтовані на подолання низької конкурентоспроможності національної економіки у використанні ресурсів праці й капіталу [7].

Україна, як і кожна держава сучасного глобалізованого світу, перебуває під впливами провідних країн-світових лідерів, міжнародних організацій, регіональних об'єднань. Однак, увесь спектр зовнішніх впливів, з точки зору їхньої важливості для євроінтеграції України, можна загалом звести до західного (ЄС, США, міжнародні організації) і східного (Росія). Ці впливи мають різну специфіку, характер та цілі.

Інтеграційні проекти Брюсселя і Москви на пострадянському просторі відрізняються характером, змістом і цілями. Російська сторона заохочує Україну насамперед «енергетичними преференціями», намагаючись створити на європейському континенті регіональну структуру на протигагу ЄС. При цьому залишаються «поза кадром» проблеми забезпечення демократичного характеру розвитку країни.

Для Брюсселя визначальним фактором подальшої євроінтеграції Києва є саме рівень розвитку демократії, громадянського суспільства, забезпечення верховенства права, незалежності судової системи, прав і свобод людини. Два напрями інтеграції — проблема вибору країною базових, фундаментальних цінностей, моделі подальшого розвитку. Або Україна приєднується до проекту ЄС, який об'єднує країни Європи на основі європейських норм, правил і стандартів, або стає учасницею

утворення пострадянських країн з перехідною економікою і численними проблемами у сфері демократії.

Вплив ЄС здійснюється загалом через офіційні політико-дипломатичні канали, формальні інститути двостороннього співробітництва та має публічний, прозорий і легітимний характер. Брюссель використовує стосовно України усталену загальновизнану практику міжнародних відносин, закріплену у відповідних нормативно-правових актах. ЄС вимагає виконання зобов'язань, які добровільно взяла на себе Україна, уклавши спільні з ЄС угоди. Отже, по-суті, цей «контролюючий вплив» ЄС перетворюється на вагомий чинник внутрішніх трансформацій в Україні.

Інтереси ЄС (які обумовлюють його дії і вплив на українському напрямі) визначаються ідеологією європейської політики сусідства і пріоритетами «Східного партнерства». Йдеться про створення на кордонах ЄС смуги демократичних, замощених і стабільних держав, які поділяють з ЄС спільні цінності (зокрема — верховенство права, належне врядування, ринкова економіка, стійкий розвиток), формування зони безпеки довкола ЄС, а також розширення сфер його впливу на Півдні і Сході. Інтерес ЄС — в «європеїзації» України, в запровадженні в її внутрішню та зовнішню політику європейських норм і стандартів. Одним із геополітичних пріоритетів ЄС є обмеження впливу Росії на теренах СНД, запобігання розширенню Митного союзу на Захід за рахунок України.

Щодо США, то вони оцінюють внутрішні процеси в Україні так само, як і ЄС. Зокрема, про це свідчить спільна Заява Саміту ЄС-США (листопад 2011 р.), у якій наголошується на спільній співпраці у просуванні демократії і сприянні модернізації в країнах Східної Європи (у т.ч. в Україні) в березні 2012 р.

Одним із важелів впливу на Україну з боку міжнародних організацій є прийняття відповідних резолюцій. Про глибоку стурбованість європейської спільноти подіями в Україні, зокрема, згоранням демократичних процесів свідчать Резолюція ПАРЄ (26 січня 2012 р.) та резолюція Парламентської асамблеї ОБСЄ (8 липня 2012р.). В документі наголошується на неприпустимості вибіркового правосуддя, кримінального переслідування опозиції. ПА ОБСЄ закликає Україну «звільнити всіх політ'язнів».

Росія в реалізації свого впливу на Україну активно застосовує заходи не лише політико-дипломатичного характеру, але й економічний та енергетичний тиск, здійснює масштабну гуманітарну експансію в українському інформаційному просторі, використовує фактор військової присутності на українській території. Найбільше занепокоєння викликає дедалі більш активне і скориговане використання РФ проросійських настроїв серед значної частини політичної еліти і громадян країни.

Загалом, РФ розглядає Україну переважно як об'єкт впливу. Метою нинішнього керівництва РФ є зміцнення проросійської складової у внутрішній і зовнішній політиці України, перетворення її на союзна, підпорядковану російським геополітичним цілям країну, яка рухатиметься

у фарватері зовнішньої політики РФ. Залучення України до повномасштабної участі в Митному союзі та в перспективі — в Євразійському економічному союзі офіційно визнано одним із пріоритетів російської зовнішньої політики. Так, у Концепції зовнішньої політики РФ наголошується на необхідності будувати відносини з Україною як пріоритетним партнером в СНД, сприяти її активному підключенню до поглиблених інтеграційних процесів.

У таких умовах головним завданням української політичної еліти є формулювання та реалізація на практиці дієвих зовнішньополітичних стратегій, що забезпечать захист суверенітету України в інтеграційних процесах, проведення модернізації економічної сфери та підвищення соціальних стандартів життя громадян. Отже, нині основою європейського об'єднання є економічний чинник із поступовим переходом до політичного, а також верховенство права, дотримання демократичних принципів формування ринкової системи й громадянського суспільства.

## Література

1. Європейська інтеграція України: внутрішні чинники та зовнішні впливи // Національна безпека і оборона. — 2013. — № 4—5. — С. 51—55.
2. Асоціація з ЄС: як Україна виконує умови для підписання Угоди. — Фонд «Відродження» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/report\\_ua\\_eu\\_18.6.2013.pdf](http://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/report_ua_eu_18.6.2013.pdf)
3. Європейська інтеграція України: внутрішні чинники та зовнішні впливи // Національна безпека і оборона. — 2013. — № 4—5. — С. 51—55.
4. Тутов С. Україна сьогодні: на перехресті трьох шляхів [Електронний ресурс] / С. Тутов. — Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/341-ukrayina-sogodni-na-perehresti-troh-shlyahiv>
5. Україна в 2011 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : Монографія / За ред. Ю. Г. Рубана. — К. : НІСД, 2008. — 744 с.
6. Саакадзе Л. Гео економічна стратегія України: сучасний виклик і майбутні орієнтири [Електронний ресурс] / Л. Саакадзе. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/tbl6/21.htm>
7. Богданович І. Зовнішньоекономічні чинники євроінтеграції України / І. Богданович // Віче. — № 20. — 2010. — С. 26—30.

*Осуществлен анализ проблематики внешнеполитической интеграции украинского государства. Определена специфика внешнеполитических воздействий на процессы социально-политического реформирования.*

**Ключевые слова:** *евроинтеграция, политическое реформирование, внешнеполитические стратегии, политический транзит.*

*The analysis of range of problems of foreign-policy integration of the Ukrainian state is carried out. The specific of the foreign-policy affecting is certain processes of socio-political reformation.*

**Keywords:** *eurointegration, political reformation, foreign-policy strategies, political transit.*

**Новакова Олена Вікторівна** — професор кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктор політичних наук.

Рецензент: проф. Барановський Ф. В.